

Hva kan vi forvente av skolen?

Inkludering og tilrettelegging for blinde og sterkt svaksynte elever. Råd og erfaringer fra foreldre.

Utgitt av Foreldre til blinde barn (FTBB), 2026. Dette er den universelt utformede A4-utgaven av brosjyren. En trykkversjon som kan brettes til et hefte, finner du på www.ftbb.no.

Innhold

1. Om denne brosjyren
2. Inkludering og tilrettelegging
3. Rettigheter og nøkkelbegreper
4. Støtte til møter med skolen
5. Fag å være særlig oppmerksom på
6. Når det ikke fungerer
7. Om Foreldre til blinde barn

Om denne brosjyren

Denne brosjyren hjelper foreldre med å vite hva god tilrettelegging innebærer, og hva skolen har ansvar for. Målet er en felles forståelse mellom hjem og skole, slik at blinde og sterkt svaksynte elever får delta, lære og utvikle seg på lik linje med andre.

Brosjyren retter seg først og fremst mot elever som følger ordinær undervisning etter læreplanverket. Mange av rådene gjelder også elever med andre opplæringsløp eller tilleggsutfordringer. Behovene varierer fra elev til elev, så innholdet er generelle råd basert på erfaringer fra foreldre til blinde og sterkt svaksynte barn.

Inkludering og tilrettelegging

Inkludering betyr at eleven får delta aktivt i undervisningen og i fellesskapet. Skolen skal utvikle et inkluderende fellesskap for alle elever, der mangfold er en ressurs og ikke noe eleven må tilpasse seg. Inkludering gjelder også utenfor klasserommet: i friminutt, på turer og på aktivitetsdager.

Tilrettelegging skal være en del av skolens planlegging fra start, ikke noe som kommer i etterkant. Undervisning, aktiviteter, læremidler og digitale ressurser må ta hensyn til elevens synsfunksjon, hjelpemidler og arbeidsmåter.

Synspedagogikk er et eget fagfelt fordi blinde elever lærer på andre måter enn seende. Læreren må selv kunne bruke elevens hjelpemidler, som skjermleser, leselist og punktskrift, og må beherske metoder som taktile figurer, verbale beskrivelser og systematisk begrepsopplæring. Når arbeidsmengden blir stor, kan det være fristende å velge enklere løsninger, som å utelate figurer eller redusere elevens deltakelse. Slike snarveier tas ofte med gode hensikter, men gir ikke et likeverdig opplæringstilbud.

Læreplanen er den samme som for resten av klassen. Synshemmede elever har ikke egne læreplaner, slik elever med tegnspråk som førstespråk har, og følger derfor de ordinære kompetansemålene. Kompetansemålene gir likevel rom for tilpasning. Skolen kan tolke og konkretisere dem, og velge hvordan eleven arbeider med og viser kompetansen. Et mål som forutsetter syn, kan for eksempel nås gjennom taktile eller auditive arbeidsmåter.

Individuelt tilrettelagt opplæring gis til de fleste blinde elever, også når de følger de ordinære kompetansemålene. Tilretteleggingen er så omfattende at vanlig tilpasset opplæring ikke er nok til at eleven får tilfredsstillende utbytte. Eleven får da enkeltvedtak etter sakkyndig vurdering fra PPT, og en individuell opplæringsplan (IOP). Skal eleven ha avvik fra kompetansemålene, for eksempel at mål tas ut eller reduseres, må dette stå i vedtaket (se faktaboksen).

Digitale løsninger må fungere med elevens skjermleser og andre hjelpemidler. Mange digitale løsninger er fortsatt ikke universelt utformet. Når noe ikke fungerer, er det skolens ansvar å finne et annet format som gir det samme faglige innholdet. Eleven skal ikke få oppgaver som i praksis er umulige å gjennomføre.

Selvstendighet er målet med tilretteleggingen. Et tegn på at tilretteleggingen ikke fungerer, er at eleven trenger stadig mer hjelp fra en voksen til å lese, forklare eller navigere i digitale løsninger. Assistanse kan være nødvendig, men skal ikke brukes til å kompensere for utilgjengelige læremidler eller mangelfulle pedagogiske metoder. God tilrettelegging gir mindre behov for hjelp og mer mestring.

Rettigheter og nøkkelbegreper

Begrep	Hva det betyr for eleven
Tilpasset opplæring	Skolen skal tilpasse undervisningen til alle elevers forutsetninger. Gjelder alle, uten vedtak.
Individuelt tilrettelagt opplæring	For elever som ikke får tilfredsstillende utbytte av den vanlige opplæringen. Krever sakkyndig vurdering og enkeltvedtak. Blinde elever har som regel slikt vedtak, også uten avvik fra kompetansemålene.
Sakkyndig vurdering	PP-tjenestens vurdering av hva eleven trenger for å få utbytte av opplæringen. Både skolen og foreldrene kan be om en sakkyndig vurdering. Prosessen tar ofte rundt ett år, så det lønner seg å starte i god tid.
Enkeltvedtak	Skolens skriftlige beslutning om elevens opplæring. Foreldre har rett til å klage til skoleeier. Hvis skoleeier ikke endrer vedtaket, sendes klagen videre til statsforvalteren.
IOP	Individuell opplæringsplan. Beskriver mål, innhold og organisering for eleven, og skal evalueres jevnlig.
Punktskrift, hjelpemidler og mobilitet	Blinde og sterkt svaksynte elever har rett til nødvendig opplæring i punktskrift, tekniske hjelpemidler og mobilitet.
Statped	Statlig spesialpedagogisk tjeneste som gir råd og veiledning til skolen og PP-tjenesten.

Lovhenvisninger

Retten til opplæring i punktskrift står i opplæringsloven § 3-5 for grunnskolen og § 6-4 for videregående opplæring. Tilpasset opplæring og individuelt tilrettelagt opplæring er regulert i opplæringsloven kapittel 11. Universell utforming og individuell tilrettelegging er også regulert i likestillings- og diskrimineringsloven.

Støtte til møter med skolen

God tilrettelegging krever tett samarbeid mellom hjem, skole, PP-tjenesten og Statped. Det bør være jevnlige samarbeidsmøter mellom hjem og skole. Hyppigheten må tilpasses elevens situasjon, med tettere oppfølging i perioder der tilretteleggingen ikke fungerer godt nok. Punktene under kan brukes som utgangspunkt i samtaler med skolen. Husk også å spørre eleven selv: det er ofte eleven som først merker at noe ikke fungerer.

1. Hva skal eleven lære av oppgaven?

Spør skolen: «Hva er hensikten med oppgaven?»

Skal eleven lære å søke etter informasjon eller vurdere kilder, skal den blinde eleven selvsagt øve på det. Er målet å lære om et tema, bør informasjonen gis direkte i et format eleven kan arbeide effektivt med, for eksempel et Word-dokument. Slik unngår man barrierer som bare stjeler tid.

2. Er figurer og lærerens eget materiell tilrettelagt?

Spør skolen: «Hvordan gjøres figurer og lærerens eget materiell tilgjengelig for eleven, og hvem har ansvaret?»

Figurer, diagrammer, kart og modeller må gjøres tilgjengelige, slik at eleven får samme faglige informasjon som klassen. Det samme gjelder arbeidsark, presentasjoner og oppgaver læreren lager selv: også de må tilrettelegges og fungere med elevens hjelpemidler. Skolen må ha kompetanse, programvare, lisenser og utstyr til dette. En figur skal ikke fjernes fordi den er krevende å tilrettelegge.

3. Er de digitale ressursene testet?

Spør skolen: «Hvem tester nye digitale ressurser med elevens skjermleser før de tas i bruk?»

Det er skolens/kommunens ansvar å teste og godkjenne digitale læringsressurser, ikke elevens.

Klage på manglende universell utforming

Hvis skolen i stor grad bruker digitale læremidler som ikke fungerer med elevens hjelpemidler, bør dette synliggjøres gjennom en klage. Manglende universell utforming kan klages inn til Diskrimineringsnemnda. Vær oppmerksom på at dette er en tidkrevende prosess som kan ta 1–2 år.

4. Er oppgaven gjennomførbar?

Spør skolen: «Er det mulig å gjennomføre oppgaven med elevens hjelpemidler?»

En ressurs kan være teknisk tilgjengelig uten å være praktisk eller effektiv å bruke. Eleven skal ikke få oppgaver som i praksis er umulige eller unødvendig tidkrevende å gjennomføre med hjelpemidlene.

5. Er alt pensum tilgjengelig i god tid?

Spør skolen: «Når blir læremidler og pensum for neste periode bestilt, og hvordan sikrer dere at alt er klart før klassen starter?»

Alt eleven skal kunne til prøver, innleveringer og eksamen må foreligge i god tid, i formater eleven kan lese, lagre, søke i og

repetere selvstendig. Læremidler i punktskrift og taktile figurer har lang bestillingstid. Planlegg derfor tidlig, særlig før skolestart og ved overgang til ungdomsskole og videregående.

6. Er prøver og vurderinger tilpasset?

Spør skolen: «Hvordan tilrettelegges prøvene, og får eleven de samme faglige utfordringene som klassen?»

Prøver skal måle elevens kompetanse i faget, ikke hvor raskt eleven navigerer med skjermleser. Det kan være behov for ekstra tid, færre oppgaver eller en annen gjennomføringsmåte. Tilretteleggingen skal likevel ikke senke forventningene. Reduseres antall oppgaver, skal de vanskeligste oppgavene ikke fjernes, slik at eleven fortsatt kan vise kompetanse på høyeste nivå. Figurer og diagrammer i prøven må være tilrettelagt på samme måte som i undervisningen.

7. Holder eleven tritt med klassen?

Spør skolen: «Hvilke synskompenserende ferdigheter bør eleven ha for å holde tritt med klassen?»

Blinde elever kan arbeide raskt og effektivt når de har god opplæring i hjelpemidlene og undervisningen er godt tilrettelagt. Målet er at eleven følger samme progresjon som klassen. Det krever at opplæringen i synskompenserende ferdigheter har en progresjon som henger sammen med arbeidsmåtene i de ulike fagene.

Vær oppmerksom hvis eleven gradvis faller bak: oppgaver blir stående uferdige, eleven rekker ikke gjennom det samme fagstoffet, eller det bygger seg opp et etterslep. Årsaken er ofte utilgjengelige læremidler eller arbeidsmåter, ikke elevens faglige forutsetninger.

Eleven skal bruke tiden på læring, ikke på å overvinne unødvendige barrierer.

Slik kan foreldre følge med

- **Arbeidsplanen:** Be om ukeplan eller periodeplan, og sjekk om eleven gjør de samme oppgavene som klassen.
- **Leksetid:** Bruker eleven mye lengre tid enn medelevene, er det et tegn på at noe ikke fungerer.
- **Materiell i tide:** Spør hvilke temaer som kommer, og om tilrettelagt materiell er klart før klassen starter.
- **Alternative aktiviteter:** Legg merke til hvor ofte eleven tas ut av klassen, gjør noe annet eller får fritak fra deler av prøver.
- **Kartlegging over tid:** Be synspedagog eller Statped kartlegge for eksempel lesehastighet i punktskrift, skrivehastighet og skjermleserbruk fra år til år.
- **Evaluering av IOP:** Les halvårsrapporten og spør hvilke mål som er nådd, og hva som eventuelt hindret det.
- **Eleven selv:** Still konkrete spørsmål, som «Fikk du gjort det samme som de andre i matte i dag?», og legg merke til om eleven er mer sliten enn vanlig.

Fag å være særlig oppmerksom på

Kroppsøving

Mange aktiviteter i kroppsøving bygger på visuell observasjon, demonstrasjon og orientering i rommet. Faget krever derfor omfattende tilrettelegging.

I kroppsøving er det kroppen som skal få trening, ikke hodet. Hvis eleven bruker mesteparten av energien på å orientere seg i støy, unngå kollisjoner og finne utstyr, blir aktiviteten mer mentalt belastende enn fysisk utviklende. Skolen må organisere aktivitetene slik at eleven får bruke tiden på bevegelse og mestring. Lar en aktivitet seg ikke gjennomføre uten syn, må skolen finne alternativer som ivaretar fagets mål.

Kunst og håndverk

Også dette faget bygger tradisjonelt mye på visuelle uttrykk og demonstrasjon. Eleven trenger andre arbeidsmåter, for eksempel taktile arbeidsformer, alternative materialer, verbale beskrivelser, modeller og tilpasset verktøybruk.

Målet er ikke at eleven gjør det samme som seende elever, men at eleven utvikler kompetanse i faget og får kreativ utfoldelse og mestring på egne premisser. Spør om oppgavene faktisk er tilgjengelige og meningsfulle for eleven.

Matematikk og naturfag

I disse fagene brukes figurer, grafer, diagrammer, tabeller og formler ofte. Eleven trenger tilrettelagt visuelt innhold, matematisk notasjon som fungerer i punktskrift og med skjermleser, og verktøy for å skrive og regne selvstendig.

Utfordringene øker på høyere trinn, når stoffet blir mer abstrakt og digitale verktøy som grafprogrammer tas i bruk. Vær oppmerksom på om eleven får opplæring i matematisk punktskrift og digitale matematikkverktøy i god tid, og om figurer i bøker og prøver faktisk er tilrettelagt.

Engelsk

På de første trinnene er engelsk mest muntlig, med sanger, lek og enkle ord. Det kan se ut som om den blinde eleven følger undervisningen på lik linje med klassen.

Samtidig ser seende elever skrevet engelsk hele tiden: på tavlen, i bøker, på plakater og i filmer. Slik lærer de ordbilder og stavemønstre nesten uten å merke det. Blinde elever får ikke denne tilfeldige eksponeringen, og det kan oppstå et gap mellom muntlige ferdigheter og lesing og skriving.

På høyere trinn forventes det plutselig at eleven leser lengre tekster og skriver selv. Følg derfor med på elevens lese- og skriveferdigheter i engelsk. Eleven bør få systematisk trening i å lese og skrive engelsk med punktskrift eller andre leseverktøy fra de første skoleårene.

Når det ikke fungerer

Ta det først opp med dem som er nærmest eleven, og gå videre hvis det ikke løser seg:

1. **Kontaktlærer eller faglærer** – de fleste problemer kan løses her.
2. **Rektor** – har ansvaret for at skolen følger loven og har nødvendige ressurser.
3. **PP-tjenesten** – kan be om ny sakkyndig vurdering hvis behovene har endret seg.
4. **Skoleeier (kommunen eller fylkeskommunen)** – har det overordnede ansvaret.
5. **Statsforvalteren** – behandler klager på enkeltvedtak og på skolemiljø.

Noen råd underveis

- Be om viktige avtaler og svar skriftlig.
- Før en enkel logg over hva som ikke fungerer, med dato og eksempler.
- Be om et nytt møte med konkrete tiltak og en dato for oppfølging.
- Ta gjerne med en fra Statped eller PP-tjenesten i møtene.

Kort oppsummert

God tilrettelegging handler ikke om å senke kravene. Det handler om å fjerne barrierer, slik at blinde og sterkt svaksynte elever får reell tilgang til undervisningen, kan delta aktivt og får vise kompetansen sin på likeverdige vilkår. Skolen har ansvaret for at læremidler, undervisning og vurdering er tilgjengelige og fremmer selvstendighet, deltakelse og læring.

Om Foreldre til blinde barn

Foreldre til blinde barn (FTBB) er en interesseorganisasjon som arbeider for blinde og sterkt svaksynte barns rettigheter. Vi har særlig fokus på habilitering, skole, utdanning, inkludering, synspedagogikk og digital tilgjengelighet.

FTBB tilbyr informasjon, likepersonsarbeid og støtte til familier, samtidig som vi arbeider for systemforbedringer på nasjonalt nivå.

Besøk oss på www.ftbb.no.

Støtt vårt arbeid

Du kan gi en gave til FTBB med Vipps ved å skanne QR-koden, eller ved å bruke Vipps-lenken til FTBB.

© 2026 Foreldre til blinde barn (FTBB). Gjengivelse er tillatt ved kildehenvisning.